

Kirjastot tulevaisuutta varten: IFLA:n vuosikokous 2007 Durbanissa

Jarmo Saarti

IFLAN (International Federation of Library Associations and Institutions) vuosikokous pidettiin tänä vuonna Durbanissa, Etelä-Afrikassa. Kokouksen teemana olivat tulevaisuuden kirjastot, niiden kehittyminen ja verkostoituminen. Isäntämaan, Etelä-Afrikan, poliittisen tilanteen ja historian vuoksi päivillä painotui erityisesti Afrikan kirjastojen kehitys ja niiden merkitys demokraattisen ja moniarvoisen yhteiskunnan luomisessa.

Afrikassa kirjastot merkitsevät tulevaisuudessa mahdollisuutta väestölle, jonka lukutaidossakin on vielä kehittämistä, päästä pitkän alistetun aseman jälkeen täysiarvoisiksi kansalaisiksi moderniin tietoyhteiskuntaan. Tässä tietoyhteiskunnassa ensisijaisena yksilön pääomana on lukutaito, vapaa pääsy kaikenlaiseen informaatioon ja mahdollisuus opiskelemalla kehittää itseään ja yhteiskuntaansa.

Sosiaalinen koheesio syntyy kirjastoissa

Jo avajaistilaisuudessa nämä teemat tulivat koskettavasti esille pääpuhujan, tuomari Albie Sachs'n esityksessä. Hän on yksi uuden, rotuerottelusta vapaan Etelä-Afrikan synnyttäjäistä. Valkoihoinen juristi, joka alkoi vastustaa eriarvoisuuteen perustuvaa yhteiskuntaa ja joutui sen vuoksi kokemaan eristyssellin, ruumiinsa silpoutumisen pommin räjähdettyä ja maastapaon. Pallattuaan kotimaahansa hän on ollut mukana luomassa apartheidin jälkeisen maan uusittua perustuslakia ja ylintä oikeuslaitosta.

Hän oli 1960-luvulla suljettuna eristysselliin. Tuolloin vallanpitäjien oli mahdollista pidättää ihmisiä ilman syytä tutkintovankeuteen 90 vuorokaudeksi ja jatkaa sitä käytännössä miten

pitkälle halusivat. Sachs sai luvan tilata kirjoja läheisestä kirjastosta vankilaan ja kertoi kuinka nuo kirjat auttoivat häntä säilyttämään mielen-terveytensä. Kirjat olivat hänelle avain maailmaan ja muihin ihmisiin ja niiden avulla hän säilytti ihmisenä olemisen perusedellytyksen, sosiaalisen kontaktin muihin.

Rotuerottelun aikana kirjastot eivät olleet auki mustalle väestönosalle ja julkaiseminen oli vahvasti sensuroitua. Apartheidin ajan jälkeen kirjastoja on alettu kehittää voimakkaasti Etelä-Afrikassa. Sachs korosti, että kirjastolaitoksella on keskeinen merkitys sosiaalisen koheesion

synnyttämisessä ja kahtia jakaantuneen kulttuurin yhdentäjänä.

Kirjasto tasa-arvon ja turvallisen opiskelun tukena

Kaikkien kansalaisten tulee voida julkaista ja käyttää vapaasti erilaista informaatiota, saada oma äänensä kuuluviin ja kehittää itseään lukemalla toisten ajatuksia. Tähän liittyy myös Etelä-Afrikassa alkuperäiskielten elvyttäminen ja kirjallisuuden julkaiseminen niillä. Kulttuuri on paljolti vielä suullista, joten Sachs in mukaan Etelä-Afrikka on täynnä käveleviä kirjoja, joiden tarinat tulisi saada tallennetuiksi tuleville sukupolville.

Kirjastot ovat myös paikka, jossa erityisesti lapset voivat rauhassa lukea ja opiskella. Maassa, jossa on köyhyyttä, väkivaltaa ja ennakkoluuloja, yleiset kirjastot tarjoavat turvallisen paikan varsinkin tytöille lukemiseen ja itsensä kehittämiseen.

Etelä-Afrikan tilannetta seurattessani mietin, miksi meillä Suomessa suljetaan lähikirjastoja? Turvalliset yhteisölliset ja helposti saavutettavat paikat lapsille ovat keskeisiä sosiaalisen lukemiskulttuurin syntyisessä. Jos tällaisia tiloja ei ole tarjolla, on mahdollista, että sosiaalinen eriytyminen ja eriarvoistuminen lisääntyvät. Kun näki läheltä, mitä eriarvoistumisesta seuraa kansakunnalle, ihmettelee, onko Suomella varaa siihen.

Suurena haasteena kirjastoille yleensä ja erityisesti kotimaalleen Sachs piti digitaalisen kirjaston synnyttämistä ja digitaalisen aineiston hallintaa. Puheensa loppuksi hän esitteli paikallisen Korkeimman oikeuden uutta kirjastorakennusta, jota he ovat kehittäneet keskeiseksi ihmisoikeuskirjastoksi maailmassa.

Kirjastossa oli käytetty runsaasti paikallista taidetta, joka teki siitä hyvin kauniin. Lisäksi kirjaston arkkitehtuurissa oli tehty moderni oivallus: koska kirjat ja kirjastot ovat rakentuneet hypermediaksi jo ennen internetiä – erityisesti lakikirjallisuudessa – viitaten toisiin teksteihin ja teoksiin, oli kulkeminen kirjastossa kirjan luota toi-

selle tehty mahdollisimman helpoksi. Tilassa ei ollut kerroksia ja portaita vaan nousevia ja laskevia tasanteita. Näin luotiin illuusio yhdestä tilasta osastojen ja kerrosten sijaan.

Käytettävyys tärkeää digitaalisille kirjastoille

Roswitha Poll piti hyvän yhteenvetoluennon, jossa hän käsitteli kirjastojen verkkopalveluiden mittaamista ja arviointia. Hän on ollut mukana valmistelemassa juuri ilmestynyttä IFLAn ohjeistusta tähän liittyen ja kertoi, että ohjeistuksesta ollaan todennäköisesti ottamassa osia mukaan ISO standardiin kirjastojen palveluiden arvioinnista.

Viime vuosikymmeninä erityisesti tieteellisissä kirjastoissa verkkopalveluista ja digitaalisesta kirjastosta on alkanut kehittyä merkittävin toiminto käyttäjille. Tämä on asettanut haasteita näiden palveluiden kehittämiseksi ja arvioimiseksi. Verkkosivujen käytettävyys muodostuu Pollin mukaan niiden sisällöstä, sivuilla käytetyistä kielestä, rakenteesta, sivujen kokonaissuunnittelusta, sivuilla navigoinnista ja sivujen kautta jaettavien palveluiden saavutettavuudesta.

Käytettävyyttä voidaan hänen mukaansa testata joko asiakkaiden kanssa tai ilman heitä. Käyttäjät mukaan ottavia menetelmiä ovat kyselyt, erityisaiheeseen keskittyneet ryhmät (focus groups), asiantuntijoiden johtamat ryhmätestit, ääneen ajattelumenetelmä, käyttäjien havainnointi ja käyttäjälokit. Ilman käyttäjiä toimivat menetelmät ovat heuristinen arviointi, erikoisasiantuntijaryhmätestaus, kognitiivinen sivujen läpikäynti (cognitive walk trough) ja asiantuntijan suorittama palveluiden testaus käyttäjän roolissa.

Yksinkertaisuutta ja selkeyttä verkkosivuille

Pollin mukaan haasteena www-sivuissa on, että käyttäjät viiptyvät sivulla keskimäärin 35 sekuntia ja lisäksi näytöltä lukeminen on noin 25 %:a hitaampaa kuin paperilta. Tämän vuoksi sivujen tulee olla yksinkertaisia, ymmärrettäviä ja antaa

yhdellä silmäyksellä kokonaisnäkemys tarjotuis-
ta palveluista.

Hyvien kotisivujen ominaisuuksina hän piti
suoria linkkejä paljon käytettyihin palveluihin;
tehtävätyyppisten linkkien suosimista aihelink-
kien sijaan (”etsi lehtiartikkeli” ei ”lehdet”) ja
kirjastoslangin välttäminen. Lisäksi asiakkaalle
tulee tarjota hakemisto ja hakumahdollisuus
koko sivustoon.

Omien sivujen arviointiin Poll suositteli si-
vujen kognitiivista läpikäyntiä seuraavan kaa-
van mukaan.

- Määrittele kotisivujesi kautta tarjoamasi pal-
velut ja sisällytä ne sivuille.
- Määrittele palveluista kertovat käsitteet käyt-
täjän ymmärtämällä kielellä
- Räättälöi tarvittaessa kieli ja sivut eri käyttäjä-
ryhmille.
- Testaa käytön nopeus, sivujen latautuminen
ja avattavien linkkien määrä.

Pollin mukaan kiitettävän arvosanan saavat si-
vut, joista pääsee 0 – 1 hiiren näpäytyksellä ha-
luamaansa palveluun. Yli kolme avattavaa link-
kiä kertoo huonosta sivustosta.

Samassa istunnossa sekä Poll että ruotsalaiset
Giger ja Norling käsittelivät web 2.0 aiheuttamia
haasteita kirjastolle. Ongelmana näyttää olevan,
että sosiaalisen webin mukanaan tuoma lisäin-
formaatio ei välttämättä palvele asiakasta ja ett-
eivät asiakkaat välttämättä halua sitoutua palve-
luiden kehittämiseen vaan he haluavat kirjastos-
ta edelleen mahdollisimman vaivattomasti erilai-
sia dokumentteja.

Voi olla, että sosiaaliset web-teknologiat sovel-
tavat kirjastoissakin parhaiten sinne, missä kir-
jastojen palvelut ovat sosiaalisia: tietopalveluun
ja erityisesti tiedonhankintataitojen ja informaa-
tiolukutaidon opettamiseen.

Mentorointi toi aidon keskustelutilanteen

Akateemisten ja tutkimuskirjastojen komitea jär-
jesti tänä vuonna osion, jonka teemana oli men-
torointi. Päätimme suunnitella ja toteuttaa sen
eri tavalla kuin perinteiset luentoistunnot, jois-
sa kuuntelijat kuuntelevat ja esitelmöijät lukevat
paperiaan heille runsaiden kalvosulkeisten kera.
Olimme hankkineet tilaisuuteen parikymmentä
vapaaehtoista mentoria, lisäksi komitean jäseniä
osallistui mentoreiksi ja tilaisuutta oli markkinoi-
tu erityisesti afrikkalaisille osallistujille.

Tilaisuuden osallistujamäärä ylitti odotuksemme – paikalla oli kaikkiaan parisataa henkilöä. Jakauduimme pöytiin, jossa kukin mentoria veti omaa, lähes kymmenen henkilön ryhmäänsä. Omassa ryhmässäni oli kirjastonhoitajia ympäri maailmaa: Libanonista, Afrikan maista, Malesiasta, Jamaikasta ja Yhdysvalloista.

Keskustelimme kirjastojen muuttumisesta digitaalisessa toimintaympäristössä. Kaikki kantoivat huolta lukutaidosta ja informaatiolukutaidosta: kehittyneet maat sen vuoksi, että kilpailu käyttäjien ajasta on kova ja kehittyvät maat sen vuoksi, että peruslukutaito puuttuu niin monelta kansalaiselta. Teknologia ja sähköiset aineistot vaativat myös taloudellisia resursseja, joiden puute tuntuu olevan yleismaailmallinen ilmiö. Eteläafrikkalaiset kollegat muistuttivat, että pelkkä sähköön puuttuminen suuressa osassa Afrikkaa estää modernien digitaalisten kirjasto- palveluiden käytön.

Ylipäättänsä olimme yllättyneitä, kuinka samankaltaisia kirjastojen haasteet ovat ympäri maailmaa ja kuinka ne näyttäytyvät eri historian vaiheissa hieman erilaisilta. Istunnosta jäi hyvä mieli ja osallistujat kannattivat tällaisten jatkamista. Se antoi mahdollisuuden aitoon vuorovaikutukseen. Huomasin itsekin uskaltavani paremmin tehdä ”tyhmiä” kysymyksiä pienemmässä ryhmässä. Harvemmin kansainvälisissä kokouksissa käyneet pitivät tätä hyvänä tapana osallistua ajatustenvaihtoon ja suhteiden solmimiseen – joka oli tämän vuoden IFLAn kongressin yhtenä keskeisenä teemana.

E-opetus ja markkinointi tähtää seuraavaan sukupolveen

E-opetus on kehittymässä sosiaalisiksi oppimisympäristöiksi, joissa pelkän oppimateriaalin jakelun sijasta kehitetään entistä enemmän vuorovaikutteista oppimista ja opetusta. Lisäksi ongelmalähtöinen opetus korostuu ja oppimisen integroiminen omaan toimintaympäristöön. Kymmenisen vuotta sitten esitetyt teoriat ja ajatukset alkavat siis nyt muuttua käytännön toimin-

naksi. Tekniikka on siihen kypsä ja kirjastot ovat lopullisesti ottaneet opettamisen yhdeksi keskeiseksi tehtäväkseen.

Oppimateriaalien laatiminen on siirtymässä kansainvälisten verkostojen yhteyteen, esimerkiksi australialainen Wise+. Näillä verkostoilla haetaan kustannussäästöjä, tehokkuutta ja erikoistumista.

IFLAn informaatiolukutaitojaosto on laatinut IL-hakemiston, joka tukee verkostoitumista ja esittelee eri maiden saavutuksia IL:n alueella (<http://www.infolitglobal.info/>). Oppimateriaaleihin liittyen Marilyn Mason esitti hyvän huomion. Merkittävä osa heidän kirjastonkäytön kurseilleen osallistuneista opiskelijoista etsi vastausta johonkin kysymykseen ja lopetti kurssin kesken löydettyään vastauksen. Kirjastojen kannattaa palveluita suunnitellessaan ottaa huomioon nämä faktojen ja vastausten jakelu ja varsinaisten taitojen opettaminen.

Informaatiolukutaidon opetuksessa ollaan ottamassa käyttöön myös uusimpia teknologioita. Toisaalta siksi, että niillä pystytään houkuttelemaan nuoria käyttäjiä paremmin opiskelemaan tiedonhakutaitoja. Ja toisaalta siksi, että uudet teknologiat mahdollistavat mm. kuvan ja äänen paremman liittämisen verkko-oppimateriaaleihin.

Istunnoissa esiteltiin mm. virtuaalimaailmasovelluksia ja mp3-äänitiedostojen hyödyntämistä. Myös opetuksen arviointi ja siitä saatavan hyödyn mittaaminen on korostunut entisestään. Opiskelijat etsivät kirjastojen kursseilta hyödyllisiä käytännön taitoja, eivätkä teorioita siitä kuinka tiedonhaku tehdään.

Kirjastojen ja erityisesti suurten tieteellisten kirjastojen markkinoinnissa ollaan siirtymässä mielikuvamarkkinointiin ja sidosryhmävaikuttamiseen suoran poliittisen vaikuttamisen lisäksi. Kirjastoista halutaan tehdä muodikkaita paikkoja, paikkoja, joissa on muutakin elämää kuin kirjoja ja opiskelua.

Vastaavanlaisia kokeiluja on myös asiakasmarkkinoinnissa: uuden median yhdistämistä, viihty-

mistä ja nuorisokulttuuria korostava lähestymistapa on tulossa kirjastoon. Kirjastoon tuleminen halutaan tehdä kiinnostavaksi: myös fyysinen kirjasto on joutumassa kilpailutilanteeseen asiakkaita.

Markkinointi ja tiedottaminen on, kuten opettaminen ja palvelut yleensä, räätälöitävä entistä tarkemmin kohderyhmille. Hyvän esimerkin kertoi Bayerischen Staatsbibliothekin johtaja, joka esitteli kirjastonsa tapahtumamarkkinointiajattelua: he vuokraavat vanhoja kuninkaallisia tiloja yritysten ja muiden vastaavien organisaatioiden juhla- ja tuotejulkaisukäyttöön.

Kansainvälinen kirjastoyhteisö tiivistyy teknologian tuella

Kongressin pitäminen Etelä-Afrikassa oli selvästi merkittävä tekijä koko Afrikalle. Afrikka etsii omaa tietään ja paikkaansa kansainvälisessä yhteistyössä ja se on selvästi kehittämässä kansalaistensa lukutaitoja, lukemiskulttuuria ja kirjastoja. Sen kautta myös alkuperäiskansojen ja erikielisten kulttuurien tarpeet nousevat kaikkien tietoisuuteen. Kulttuurinen ja osakulttuurinen räätälöinti saattaa olla seuraava merkittävä askel digitaalisten kirjastopalveluiden kehittämisessä.

Minulle jäi käsitys, että tieto- ja viestintäteknologia alkaa aidosti mahdollistaa globaalin yhteistyön kirjastokentällä. Tästä seuraa se, että kehityksen kärjessä olevat pystyvät luomaan entistä paremmin palveluita, joita muut ottavat käyttöön ja hyödyntävät. Tämä alkaa tapahtua myös sisältöihin liittyvissä palveluissa. Esimerkiksi informaatiolukutaitojen opetusmateriaalien tuotanto verkostoituu ja kansainvälistyy.

Digitaalinen kirjasto on myös syntyvässä koko maailmaan, osiin hitaammin kuin toisiin, mutta se muuttaa lopullisesti kirjastot suureksi verkostoksi, jossa työnjako ja oman roolinsa löytäminen on keskeistä. Palveluiden räätälöiminen omille asiakasryhmille on entistä tärkeämpää ympäristössä, jossa kaikenlaisia palveluita on tarjolla yllin kyllin.

Lopuksi kiitokset Opetusministeriölle, Suomen kirjastosäätiölle ja Kuopion yliopistolle, joiden tuki mahdollisti tämän matkan. 📖

Tietoa kirjoittajasta:

*Jarmo Saarti, kirjaston johtaja
Kuopion yliopiston kirjasto
email. jarmo.saarti@uku.fi*